

ЗАСТОСУВАННЯ ПРАКТИКИ ЄСПЛ УКРАЇНСЬКИМИ СУДДЯМИ

Written by КРАВЧУК ВАЛЕНТИНА МИКОЛАЇВНА, к.ю.н., доцент, доцент кафедри теорії та історії держави і права юридичного факультету Тернопільського національного економічного університету (м.Тернопіль)
Thursday, 30 May 2019 08:49

Розвиток національного права сьогодні неможливий без імплементації провідних європейських стандартів та прецедентних рішень ЄСПЛ. І справа не тільки в тому, що цьому є правова підстава: Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» від 23 лютого 2006 року та всі процесуальні кодекси зобов'язують суди враховувати при розгляді справ Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Європейська Конвенція, Конвенція) та практику ЄСПЛ як джерело права [1, ст.17]. Вже сама орієнтація на основоположні права і свободи, закріплені у Конвенції, стимулює застосування судових рішень ЄСПЛ під час ухвалення рішень національними судами. Тож судовий прецедент ЄСПЛ з кожним роком відіграє все більш вагомий роль у системі джерел національного законодавства, завдяки і суддям, і науковцям, і громадським активістам, і навіть самим заявникам, що кинули виклик вітчизняній судовій практиці. Однак, попри те, що у 2013–2018 роках застосування українськими суддями практики ЄСПЛ стає все більш масовим та диференційованим, воно не позбавлене певних проблем, складнощів і недоліків. Зокрема, беручи до уваги результати аналітичного звіту застосування українськими суддями ЄКПЛ та практики ЄСПЛ, проведеного ГО «Інститут прикладних гуманітарних досліджень» в період з грудня 2015 по листопад 2017 року [2], можна зробити певні висновки щодо частоти, обґрунтованості та релевантності застосування цього джерела права в Україні.

1. Переважна більшість посилань на Конвенцію та практику ЄСПЛ в судових рішеннях мають «декларативний» та «ритуальний» характер. І це свідчить про негативну тенденцію: частота посилань стає самоціллю, а їх якість та доречність суддями не береться до уваги.

Так, майже 10 % судових рішень обмежуються лише загальним згадуванням Конвенції у переліку правових джерел для розгляду справи; 20,2 % рішень містять лише вказівку на статтю Конвенції без пояснення її значення для розгляду справи; у багатьох випадках посилання зводиться до узагальнення «відповідно до практики ЄСПЛ», яке досить часто не конкретизується (не називаються рішення) і не розкривається змістовно; в 3,3 % рішень посилання зводяться лише до згадування певного рішення чи кількох рішень ЄСПЛ, що визначаються як основа рішення українського суду, але не супроводжуються поясненням конкретних правових позицій, що були використані [2, с.17-18].

2. Досить часто судді покликаються на рішення ЄСПЛ тоді, коли справа цілком може бути вирішена на підставі національного законодавства, положення якого узгоджуються із конвенційними стандартами. Так, 67,1 % посилань стосуються стандартних, простих, типових проваджень, щодо яких існують усталені позиції вітчизняної судової практики.

3. За оцінення обґрунтованості (належності, правильності, виправданості та пропорційності) посилань, було констатовано, що мають місце такі ситуації (близько 8,2 % рішень) [2, с.21]:

– «помилкового» застосування практики ЄСПЛ (розширеного або хибного тлумачення чи відтворення правової позиції ЄСПЛ). Наприклад, непоодинокими є випадки свідомого застосування суддями положень розділу 2 Європейської Конвенції для мотивування власного рішення, хоча цей розділ закріплює норми щодо організації функціонування ЄСПЛ і таке розширення сфери його застосування є помилковим;

– «маніпулятивного» застосування практики ЄСПЛ (використання позицій та/або тексту рішення ЄСПЛ у спосіб, що відповідає не його змісту і обставинам справи, а «потребам судді» щодо обґрунтування власного рішення або його «належного декорування»);

– «декларативного» застосування практики ЄСПЛ (демонстрування прагнення судді

ЗАСТОСУВАННЯ ПРАКТИКИ ЄСПЛ УКРАЇНСЬКИМИ СУДДЯМИ

Written by КРАВЧУК ВАЛЕНТИНА МИКОЛАЇВНА, к.ю.н., доцент, доцент кафедри теорії та історії держави і права юридичного факультету Тернопільського національного економічного університету (м.Тернопіль)
Thursday, 30 May 2019 08:49

підтвердити прихильність до європейського права);

– «формального» посилання (прояв формального виконання вказівок вищих судів про необхідність застосування Конвенції).

Проте, у більшості випадків (майже 60 % судових рішень) посилання на практику ЄСПЛ є, за висновками експертів, обґрунтованими, й зокрема: у 14,1 % – посилання на практику ЄСПЛ є основою мотивування, оскільки відсутня можливість побудови аргументації на підставі національного законодавства; близько 20 % – правові позиції ЄСПЛ є обов'язковим, але додатковим до національного законодавства способом мотивування; приблизно 24,3 % – правові позиції ЄСПЛ є додатковим, але необов'язковим способом мотивування судового рішення.

4. Окремо від попередньої групи доцільно констатувати проблему із релевантним застосуванням практики ЄСПЛ. Вона полягає в тому, що до певних правовідносин застосовують рішення ЄСПЛ, які, м'яко кажучи, «не про те» [3]. Інколи це виявляється у використанні цитат із рішень ЄСПЛ, які були сформульовані Судом за принципово інших обставин або таких, які обґрунтовують інші правові висновки, яких досяг Суд. Звичка прочитувати рішення ЄСПЛ вибірково, в пошуках «зручного формулювання», стає причиною того, що умова релевантності ігнорується. Часто можна побачити посилання на рішення ЄСПЛ без контексту самої норми Конвенції, яка має застосовуватися, або без самого фактичного контексту рішення. Довільне трактування таких цитат, які іноді не відображають саму правову позицію ЄСПЛ, закріплену в справі, досить часто має місце навіть без ознайомлення з повним текстом рішення ЄСПЛ.

Підсумовуючи викладене, варто зауважити, що вплив практики Європейського суду з прав людини на національну судову систему є визначальним, адже вона має загальний характер, що детермінований нормативним (прецедентним) характером рішень ЄСПЛ. Ці рішення загального характеру не тільки впливають на зміну позитивістського праворозуміння у сфері захисту прав людини на природно-правове, але й обов'язково потребують урахування усталеної (прецедентної) практики ЄСПЛ у судочинстві та правозастосовчій діяльності усіх органів державної влади України. Треба прагнути до формування в українських суддів вміння і навичок необхідного та обґрунтованого використання такого джерела права, до вироблення певних стандартів. ЄСПЛ, у свою чергу, повинен давати чіткі орієнтири щодо свого прецедентного права, в тому числі консультативними висновками з питань застосування та тлумачення Конвенції, що допоможе прояснити положення Конвенції та прецедентне право ЄСПЛ.

Список використаних джерел: 1. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини: Закон України. *Відомості Верховної Ради України.*

2012. № 30. У редакції від 02.12.2012. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15>

2. Буроменський М.В., Сердюк О.В. Аналітичний звіт за результатами моніторингу судових рішень щодо застосування в Україні положень Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та практики Європейського суду з прав людини. 2018. URL: <https://www.osce.org/uk/project-coordinator-in-ukraine/390506>

3. Бабанли Р., Пушкар П. До питання про (не)релевантне застосування практики Європейського суду з прав людини: практичні поради. URL: <https://sud.ua/ru/news/blog/140972-do-pitannya-pro-ne-relevantne-zastosuvannya-praktiki-yevropeyskogo-sudu-z-prav-lyudini-praktichni-poradi> (дата звернення 30.05.2019) {jcomments on}

ЗАСТОСУВАННЯ ПРАКТИКИ ЄСПЛ УКРАЇНСЬКИМИ СУДДЯМИ

Written by КРАВЧУК ВАЛЕНТИНА МИКОЛАЇВНА, к.ю.н., доцент, доцент кафедри теорії та історії держави і права юридичного факультету Тернопільського національного економічного університету (м.Тернопіль)
Thursday, 30 May 2019 08:49
